

■
MURAT VANLI,
17. YÜZYIL TÜRK ŞİİRİNDE TASAVVUF TELAKKİSİ,
Gece Akademi Yayınları, Ankara 2019. 1206s.

Arş. Gör.

EYÜP AKDOĞAN

Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
orcid.org/0000-0002-2084-9154
eyupakdogan@hakkari.edu.tr

Kitap, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Zülfikar Güngör danışmanlığında “17. Yüzyıl Türk Şiirinde Tasavvuf Telakkisi” adıyla 2017 yılında savunulan doktora tezinin basılmış halidir.

Kitap, dış görünümüyle tasavvufun imge ve remizlerle örülü dünyasına kapı aralar mahiyettedir. Kapakta yeşil zemin üzerine nakşedilmiş vav (و) harfi yer almaktadır. Yeşil renk, Allah’ın lutfunun yakınlığını simgeler. Geniş bir anlam yelpazesine sahip vav (و) harfi ise insanın anne karnındaki hâlini, Allah’ın Vâhid ismini, tevhidi, edebi, saygıyı, tevâzuyu, sadâkati ve hakîkî kulluğu ifade eder. Üzerindeki külahı benzeyen noktasiyla vav (و) harfi, dervişin kulluk bilinciyle Hak nezdindeki aciziyetini resmetmektedir.

Tasavvuf, İslâmî Türk edebiyatının beslediği en önemli kaynaklardan biridir. Edebiyatımızın divan, halk ve tekke şiiri şubelerinin muhatap kitleleri ve üslupları farklı olsa da kaynağı müsterektir. Kitabın yazarı, 17. yüzyıl Türk edebiyatı şubelerinin temsilcisi konumunda olan Divân şairlerinden Fehîm (ö. 1057/1647), Nâilî (ö. 1077/1666), Nâbî (ö. 1124/1712) ve Nefî (ö. 1044/1635); Halk şairlerinden Gevherî (ö. 1127/1715/16’dan sonra) ve Âşık Ömer (ö. 1119/1707); Tekke şairlerinden ise Nakşî Ali Akkirmânî (ö. 1065/1655), Sun’u’llâh/ı Gaybî (ö. 1087/1676’dan sonra), Ümmî Sinân (ö. 1067/1657) ve Niyâzî-i Mısrî (ö. 1105/1694) olmak üzere toplam on şairin divan veya cönklerindeki tasavvufî motif, mefhum ve mecazları, mezkûr şubelerdeki tasavvufî düşünce ekseninde ortaya koyma çabası güder.

Kitap; giriş, dokuz bölüm, “Kavramların Kullanım Sıklığı Tablosu” ve “Sistemik İndeks” ile birlikte 1206 sayfadan müteşekkil. Yazar, manzumelerde geçen tasavvufî kavramları, konularına göre birçok başlık ve alt başlık altında bir arada vererek kitabın ana çerçevesini genişletmiştir. Kitabın içindekiler kısmı, konunun amaç ve kapsamı içerisinde metinle uyumlu bir şekilde tertip edilmiştir.

Eserin giriş kısmında; çalışmanın konusu ve kapsamı başlığı altında 17. yüzyılın siyasî ve edebî vechesi ortaya konulduktan sonra çalışmaya kaynaklık eden şairlerin biyografilerine yer verilmiştir. Ardından tasavvufun tarihsel serüveni ana hatlarıyla ortaya konulduktan sonra araştırmanın amacı, önemi ve araştırmada kullanılan metot hakkında

açıklayıcı bilgiler sunulmuştur. Kitabın birinci bölümünde tasavvufî ahlâk; ikinci bölümde tasavvufî kavramlar; üçüncü bölümde tasavvufî mecâzlar; dördüncü bölümde tasavvufî makâmalar ve hâller; beşinci bölümde tasavvufî tipler; altıncı bölümde işarî mana verilen âyet ve hadîs rivâyetleri; yedinci bölümde tarîkatlar ve tarîkat usûlleri; sekizinci bölümde tarîkat mekân, kıyâfet ve âletleri; dokuzuncu bölümde manzumelerde geçen sûfiler, şeyhler ve mutasavvıflara yer verilmiştir. “Kavramların Kullanım Sıklığı Tablosu” ve “Sistemik İndeks” bölümleri ise, eserin hatimesini oluşturmaktadır.

Yazar, giriş kısmında eserinin diğer tahlil çalışmalarından ayrılan yönlerine dikkat çekerek bu çalışmaları şu üç şekilde kategorize eder: 1. Belirli bir şairin divanının dinî- tasavvufî tahlili, 2. Sadece belirli bir dönemi kapsayan tahlil çalışmaları, 3. Edebiyatın yukarıda zikredilmiş üç edebî şubesinden sadece bir şubesi üzerine yapılan çalışmalar. Vanlı, ayrıca söz konusu çalışmaların bazılarında tasavvufî kavramların yeterince ve bütün yönleriyle derinlemesine tetkik edilmediğine yönelik eleştiriler de getirir. Yazar, mezkûr şubelerin şimdiye kadar tasavvufî zeminde herhangi bir tahlil çalışması yapılmış olmaması sebebiyle bu edebî şubelerin ortak ve farklı yönlerinin ilmî bir biçimde ortaya konulması gerektiğini belirterek yaptığı bu tahlil çalışmasıyla da bu alanda bir ilki gerçekleştirdiğini iddia eder. (s.75-78)

Eserde yöntem açısından ilk defa edebiyatın üç şubesi esas alınarak 5851 adet manzumede yer alan tasavvufî muhtevalı bini aşkın kavram, tasavvuf zemininde mukayeseli bir şekilde ele alınmıştır. Yazarın geliştirdiği bu yöntem, edebiyatın diğer yüzyıllarına da uygulanabilir mahiyettedir. Çalışma, söz konusu kavramların tasavvufun klasik kaynakları ışığında izah edilmesi bakımından da önemlidir. Kitabın diğer tahlil çalışmalarından ayrılan yönlerinden bir diğeri ise, sistemik indekse yer vermesidir. Yazar, incelemeye tabi tuttuğu divanlarda geçen tüm tasavvuf mefhumlarını indekse dâhil ederek geniş ve tüm kavramların birbiriyle irtibatlandırıldığı yaklaşık üç yüz sayfalık bir indeks ortaya çıkarmıştır.(901-1170) İndekste bir kavramın diğer kavramlarla olan ilişkisini şairlerin divanlarındaki şiir ve beyit numaralarını yazmak suretiyle ayrıntılı bir şekilde göstermiştir. “Kavramların

Kullanım Sıklığı Tablosu”nda ise şairlerin hangi kavramı ne sıklıkla kullandığını belirterek araştırmacılara kolaylık sağlamıştır. (865-900)

Kitap içerik, indeks, tablo ve geniş kaynakçasıyla tasavvufun şiirle münasebeti üzerine yapılacak diğer araştırma ve incelemelere hazır malzeme sunarken uygulanan yöntem mukayeseli olarak sonraki yüzyıllara da tatbik edilebilir niteliktedir. *17. Yüzyıl Türk Şiirinde Tasavvuf Telakkisi*, edebiyat ve tasavvufa ilgi duyan her kesimden insanın istifade edebileceği bir başvuru kitabı olmaya şimdiden adaydır.